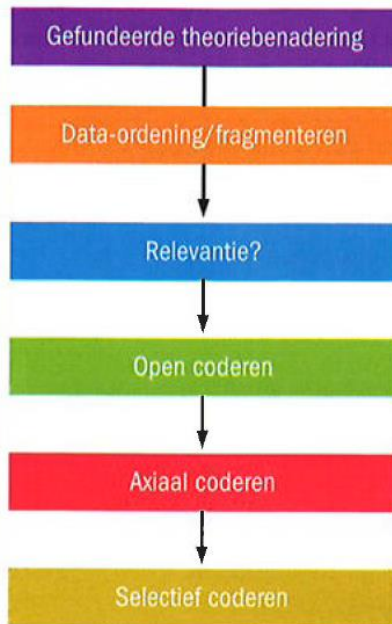

4.2 Hoe analyseer je kwalitatieve gegevens?

In deze paragraaf leggen wij uit:

- 1 wat de gefundeerde theoriebenadering is
- 2 welke alternatieve manieren van kwalitatieve data-analyse er zijn
- 3 hoe je de geldigheid van de resultaten van kwalitatieve analyses vaststelt

4.2.1 Wat is de gefundeerde theoriebenadering?

Kwalitatieve analyse is een soort ontdekkingsstocht. Je bevindt je in een woud van gegevens en wilt ontdekken hoe het woud eruitziet, maar ook wat voor soort woud het is en wat de betekenis van het woud zowel voor de bewoners, als voor anderen is. Kenmerkend voor een ontdekkingsstocht is dat je van tevoren meestal niet weet waar je precies uitkomt, dat geldt meestal ook voor kwalitatieve analyses. Je hebt soms wel enig idee, maar je kunt altijd voor verrassingen komen te staan en in de kwalitatieve benadering sta je open voor die verrassingen. Het doel van een kwalitatieve analyse is vooral het ontdekken, het leren dus. Je wilt leren van het materiaal dat je verzamelt. Je staat open voor nieuwe ervaringen en indrukken. Die houding is erg belangrijk. Het in hoofdstuk 1 beschreven onderzoek naar de problemen die zich voordoen bij het monteren van een kast (voorbeeld 1.2) is daar een mooi voorbeeld van. De onderzoeker kijkt hier met een open, onbevangen blik naar de manier waarop klanten een kast in elkaar proberen te zetten. Hij wil van hen leren wat je voor problemen tegen kunt komen, om later de fabrikant te adviseren hoe hij de klant nog beter voor kan lichten over de montage.

Het verschil met een expeditie in de natuur is wel dat daar van nature al een structuur aanwezig is. Dat geldt meestal niet voor kwalitatieve gegevens. Kwalitatieve gegevens vormen vaak een verzameling van opgeslagen gespreksfragmenten, observatieverslagen of geregistreerde documenten of verslagen. De eerste taak is het ordenen van al deze onderzoeksgegevens.

Over de manier waarop je dat doet, bestaan onder kwalitatieve onderzoekers verschillende ideeën. Een door veel kwalitatieve onderzoekers gebruikte methode is de *gefundeerde theoriebenadering*, *grounded theory*, die door Glaser en Strauss ontwikkeld en beschreven is. Hun eerste boek is uitgegeven in 1967 en is getiteld *The Discovery of Grounded Theory; strategies for qualitative research*. In dit hoofdstuk zullen wij ons bij de analyse van kwalitatief onderzoeksmateriaal vooral richten op deze veelgebruikte methode van analyseren.

**Gefundeerde
theorie-
benadering**

FIGUUR 4.9 Landkaart van de Kennemerduinen

Bron: www.paroel.nl

Het is handig om je informatie in de vorm van een Word-bestand voorhanden te hebben. Heb je dat nog niet, zet dan al je verslagen, aantekeningen en notities om in Word-files. Bestaande documenten kun je scannen en met een programma omzetten naar een tekstfile. Je ziet in tabel 4.10 een voorbeeld van een reactie van Margot, een meisje van tien jaar, op de vraag: 'Wat is een goeie meester of juf?' die onderzoeker Karel Mulderij per msn aan kinderen stelde (2005).

TABEL 4.10 Het indelen in fragmenten en labelen van reacties van kinderen op de vraag wat een goede meester of juf is

Reactie van Margot op de vraag wat een goede meester of juf is:

ik fint myn mester so lief om dat hy faak dike meesterjaap foorleest en myn juf fint ik ook heel lief om dat de juf faak een dansje maakt en weet je wat dat buteekent dat buteekent dat de juf iets leuks doet fan margo foor karol kusjs kusjs kusjs kusjs kusjs kusjs

Nummer	Label	Tekst
1.1	Voorlezen	<i>ik fint myn mester so lief om dat hy faak dike meesterjaap foorleest</i>
1.2	Dansje	<i>en myn juf fint ik ook heel lief om dat de juf faak een dansje maakt en weet je wat dat buteekent dat buteekent dat de juf iets leuks doet</i>
1.3		<i>fan margo foor karol kusjs kusjs kusjs kusjs kusjs kusjs</i>

Cyclisch

De analyse van kwalitatieve gegevens, zoals de interviewverslagen uit tabel 4.10, kent een aantal stappen, die overigens *cyclisch* worden uitgevoerd. Cyclisch betekent dat je eerst een aantal interviews met kinderen houdt. Dat materiaal analyseer je volgens de hierna beschreven stappen. Dat levert vaak een idee op. Met dat idee ga je weer een aantal kinderen interviewen en je analyseert dat materiaal weer volgens de genoemde stappen, maar wel gebruikmakend van de informatie uit de eerste analyse. Met die verschillende analyserondes ga je door, totdat je het gevoel hebt dat zich geen nieuwe informatie of nieuwe inzichten voordoen. Je hebt dan wat we noemen het *verzadigings-, of saturatiepunt* (subparagraaf 2.4.5) bereikt.

Verzadigings-, of saturatiepunt

De stappen die je in de analyse volgt, zijn:

- stap 1: het ordenen van de gegevens
- stap 2: het vaststellen van de relevantie
- stap 3: het open coderen
- stap 4: het axiaal coderen
- stap 5: het selectief coderen

Om didactische redenen presenteren wij de kwalitatieve analyse in dit boek allemaal nogal simpel en nogal rechttoe rechtaan. In werkelijkheid is de kwalitatieve analyse een ingewikkeld proces dat soms maanden in beslag kan nemen. Het is vaak een proces van vallen en opstaan. Neem daar dus de tijd voor; soms helpt het als je het resultaat even een dag weglegt, dan kun je er de volgende dag met een frisse kijk weer mee verder. Ook is het handig als je het aan anderen voorlegt met de vraag er eens naar te kijken.

Logboek

Even terzijde: noteer al je beslissingen in je *logboek*, ook die over het schrappen van irrelevante fragmenten.

Dataordening Informatie-eenheden**Stap 1 Ordenen van de gegevens**

De eerste ordening is de ordening in *informatie-eenheden*. Je kijkt wat bij elkaar hoort. Dat is ook in figuur 4.9 gebeurd. Het is duidelijk dat het water van bijvoorbeeld het Vogelmeer bij elkaar hoort, daar is een lijn om gezet. Dat geldt eveneens voor de tekst van Margot in tabel 4.10. Die tekst is opgesplitst in *fragmenten*. Fragment 1.1 gaat over de meester, terwijl fragment 1.2 over de juf gaat, en fragment 1.3 heeft weer een heel ander karakter. Net zoals op de landkaart, zijn de informatiedelen afgescheiden door ze in aparte kaders te plaatsen. Het is handig om die fragmenten te nummeren, zoals in het voorbeeld. Als je ergens fragment 1.5 tegenkomt, weet je dat het vijfde fragment van de reactie van kind 1 is, te weten Margot. Het indelen in fragmenten, net als de andere onderdelen van de analyse is een proces van voortdurend passen en meten, in vaktermen heet dat een *iteratief proces*. Het kan bijvoorbeeld zijn dat je later de fragmentindeling wijzigt, doordat je tijdens het indelingsproces nieuwe inzichten opdoet.

Iteratief proces**TIP!!! SOFTWARE VOOR DE ANALYSE VAN KWALITATIEVE GEGEVENS**

Er zijn allerlei programma's om kwalitatief materiaal te ordenen en te analyseren, zoals het Nederlandse Kwalitan (www.kwalitan.nl) en allerlei buitenlandse programma's als Atlas.ti (www.atlasti.com) en NVivo (www.qsrinternational.com/products_nvivo.aspx). Het voordeel van het Nederlandse Kwalitan-programma is dat het relatief voordelig is en ook het meest gebruiksvriendelijk is. Het lastige met kwalitatieve

analysesoftware is dat er geen standaard is en dat ze vaak niet via de universiteit of hogeschool tegen gereduceerd tarief te bestellen zijn. Je kunt kwalitan overigens als student wel tegen een gereduceerd tarief bestellen. Bekijk voor meer informatie de website. Als je niet al te veel gegevens hebt, bijvoorbeeld niet meer dan tien uitgetypte interviews, kom je met de tabelfunctie in Word een heel eind. Wij zullen daarom ook deze functie als voorbeeld gebruiken, zoals je in tabel 4.12 kunt zien.

Stap 2 Vaststellen van de relevantie

Als je alles hebt ingedeeld in fragmenten, is de volgende stap het bekijken van alle fragmenten op hun *relevantie* voor het onderzoek. Bij een analyse van kwalitatieve onderzoeksgegevens moet de onderzoeksvraag altijd centraal staan. Je wilt immers een antwoord op die vraag formuleren. Let er wel op dat die onderzoeksvraag bij een kwalitatief onderzoek soms tijdens het onderzoek kan worden aangepast. De startonderzoeksvraag is: 'Wat zijn volgens leerlingen de kenmerken van een goede meester of juf?' Als je naar tabel 4.10 kijkt, zie je dat de eerste twee fragmenten antwoord geven op de onderzoeksvraag: een goede meester of juf leest voor, of maakt een dansje. Het derde fragment zegt meer iets over de relatie tussen Margot en de onderzoeker. Leuk om te lezen, maar niet rechtstreeks relevant voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Wij hebben dit fragment doorgestreept, maar gooien het niet weg. Het kan zijn dat het later toch relevant blijkt te zijn. Dat is het kenmerk van kwalitatieve analyse.

Relevantie

Stap 3 Open coderen

Als je structuur hebt aangebracht in je ruwe gegevens en de irrelevante delen voorlopig hebt geschrapt, blijf er nog steeds een enorme hoeveelheid aan informatie over, die vaak moeilijk te overzien is. De volgende stap is daarom de *datareductie* door open te coderen.

Datareductie

Ook dit onderdeel kent stappen, namelijk:

- a het labelen
- b het samenvoegen van synoniemen

Ad a Labelen

Je reduceert de data door het fragment samen te vatten in een label. Het eerste fragment, dat de meester zo aardig is omdat hij dikke meester Jaap voorleest, is samengevat en gereduceerd tot het label 'voorlezen'. Blijf in de eerste fase in het *labelingsproces* zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst en vermijd interpretaties. Deze eerste fase van het labelingsproces wordt meestal aangeduid met de term *open coderen*. Overigens kan het zijn dat je niet met één label kunt volstaan, maar dat je meer labels moet gebruiken, zoals dat ook in tabel 4.11 het geval is. Probeer wel het aantal labels te beperken.

Labeling

Open coderen

TABEL 4.11 Voorbeeld van het open coderen

Nummer	Tekst	Label
4.15	Meer hulp geven, minder afkraken	<ul style="list-style-type: none"> • Helpen • Niet afkraken

In tabel 4.11 zie je dat kind 4 in fragment 15 zegt dat een goede leerkracht hulp geeft en minder afkraakt. Dat ligt in elkaars verlengde, daarom is er één fragment van gemaakt, maar het is niet helemaal hetzelfde, daarom zijn er twee labels aan toegekend. Bij 'Niet afkraken' is bewust 'Niet' voor gezet, de onderzoeksvraag is immers wat de kenmerken van een goede meester of juf zijn. Het aardige is dat ook in het maken van de landkaart zo'n labelingsproces heeft plaatsgevonden.

Het afgescheiden stuk in het midden van de kaart heeft de naam 'Vogelmeer' gekregen, waarschijnlijk doordat het een water is waar veel vogels voorkomen (zie figuur 4.9 hiervoor).

Het resultaat van het open coderingsproces is een verzameling van labels, waardoor het geheel ineens veel overzichtelijker is geworden (tabel 4.12).

TABEL 4.12 Het resultaat van het eerste datareductieproces: de open codering

Resultaat open codering

Code/label

• Voorlezen	• Cool	• Niet chagrijnig
• Dansje	• Zelfde kleding	• Spelenderwijs
• Niet streng	• Aardig	• Niet saai
• Grappig	• Vrolijk	• Helpen
• Veel doen	• Grapjes	• Niet afkraken
• Grappig	• Straf	• Positief
• Niet streng	• Zelf doen	• Niet schelden
• Niet kinderachtig	• Kwijtschelding straf	• Complimentjes
• Geen flauwe grappen	• Niet chagrijnig	• Geen straf
• Goed met kinderen omgaan	• Geen straf	• Niet boos
• Niet boos	• Niet boos	• Positief
• Aardig	• Niet schelden	• Geen rare gewoontes
• Leuke dingen	• Geen duffe grapjes	• Hulp
• Sport	• Rare gewoonte	• Geen straf
• Bij de tijd	• Grapjes	• Belonen
• Tekenen/knutselen	• Vrolijk	

Ad b Samenvoegen van synoniemen

De voor de hand liggende volgende reductie is het samenvoegen van gelijke labels: twee keer wordt het label 'grappig' gebruikt en twee keer het min of meer synonieme label 'grapjes'. In tabel 4.13 zijn ze samengevoegd en met kruisjes is aangegeven hoe vaak ze genoemd worden. Hoewel het in de kwalitatieve analyse niet primair om getallen gaat, is het wel belangrijk om te weten hoe prominent een label is. Een uiterlijk kenmerk als 'zelfde kleding' wordt bijvoorbeeld slechts één keer genoemd, terwijl 'grappig' en andere aan humor verwante labels veelvuldig worden genoemd. Pas wel op met te veel waarde toe te kennen aan aantallen. De prominentie van een label wordt niet altijd bepaald door het aantal keren dat het genoemd wordt. De prominentie kan ook gelegen zijn in relevantie en originaliteit.

Het label 'zelf doen' is bijvoorbeeld maar één keer genoemd, maar kan desondanks belangrijk zijn. Verder kunnen sommige dingen soms zo vanzelfsprekend zijn, zoals het goed met kinderen omgaan, dat ze door de kinderen niet vaak genoemd worden. Laat je dus niet (mis)leiden door getallen.

**Samenvoegen
van gelijke
labels**

TABEL 4.13 Het resultaat van de open codering na samenvoegen van de synoniemen (de kruisjes geven aan hoe vaak het label voorkomt, als het meer dan een keer voorkomt)

Resultaat open codering na samenvoegen synoniemen

Code/label

• Voorlezen	• Leuke dingen	• Niet chagrijnig xx
• Dansje	• Sport	• Niet schelden xx
• Niet streng xx	• Bij de tijd	• Geen rare gewoontes xx
• Grappig xxxx	• Tekenen/knutselen	• Spelenderwijs
• Veel doen	• Cool	• Niet saai
• Niet kinderachtig	• Zelfde kleding	• Helpen xx
• Geen flauwe grappen xx	• Vrolijk xx	• Niet afkraken
• Goed met kinderen omgaan	• Geen straf xxxx	• Positief xx
• Niet boos xxx	• Zelf doen	• Complimentjes
• Aardig xx	• Kwijtschelding straf	• Belonen

Stap 4 Axiaal coderen

Er zijn nu nog maar dertig labels over. Als je geen analyseprogramma gebruikt, is het handig om de labels op kaartjes te zetten en met behulp van die kaartjes uit te zoeken of je de labels in categorieën kunt onderbrengen. Je legt bijvoorbeeld het eerste kaartje 'Voorlezen' in het midden op een grote tafel. Je pakt dan het tweede kaartje 'Dansje'. Wij hebben dat naast het kaartje 'Voorlezen' gelegd. Het zijn immers labels die verwant zijn, het zijn beide activiteiten die kenmerkend zijn voor een goede meester of juf. Het derde kaartje 'Niet streng' is er een stuk vandaan gelegd. Dit label betreft meer de didactische houding van de leerkracht. Op die manier zijn alle kaartjes geordend. Dit proces wordt *axiaal coderen* genoemd. Het resultaat daarvan vind je in tabel 4.14.

act.
- handling

Axiaal coderen

TABEL 4.14 Het resultaat van de eerste ordening van de labels (axiaal coderen)

Eerste ordening (axiaal coderen = categorieën zoeken)

Dingen doen

- Veel (leuke) dingen doen (xx)
- Voorlezen (x)
- Dansje (x)
- Sport (x)
- Tekenen/knutselen (x)

Grenzen stellen

- Niet streng (xx)
- Geen straf (xxxx)
- Kwijtschelden straf (x)
- Belonen (x)

Feedback

- Niet schelden/afkraken (xxx)
- Helpen (xx)
- Positief/complimentjes (xxx)

Humor

- Grappig (xxxx)
- Geen flauwe grappen (xx)

Omgang met kinderen

- Goed met kinderen kunnen omgaan (x)
- Niet kinderachtig (x)

Humeur

- Niet boos (xxx)
- Niet chagrijnig (xx)
- Aardig (xx)
- Vrolijk (xx)

TABEL 4.14 Het resultaat van de eerste ordening van de labels (axiaal coderen) (vervolg)**Eerste ordening (axiaal coderen = categorieën zoeken)****Cool**

- Bij de tijd (x)
- Cool (x)
- Zelfde kleding (x)

Didactiek

- Spelenderwijs (x)
- Kinderen zelf doen (x)
- Niet saai (x)

Gewoontes

Geen rare gewoontes (xx)

Ook bij het maken van landkaarten is er sprake van een ordening die vergelijkbaar is met het hiervoor beschreven proces van axiaal coderen. Uitgaande van 'het Vogelmeer' kun je kijken of er vergelijkbare gebieden zijn. Er blijken inderdaad vergelijkbare gebieden te zijn, zoals 'het Spartelmeer' en 'het Wed'. Deze gebieden zijn samengebracht onder de noemer 'water' en zijn op de kaart allemaal blauw ingekleurd (zie figuur 4.9 hiervoor).

Stap 5 Selectief coderen

Het is nu de kunst om vanuit de samenvattende beschrijving (axiaal coderen) te komen tot een hoger abstractieniveau en dat valt niet mee. Dit proces wordt *selectief coderen* genoemd. Het is belangrijk om daarbij opnieuw stil te staan bij je onderzoeksvraag en bij het onderzoeksdoel. In het beschreven onderzoek is dat de vraag wat volgens kinderen typerend is voor een goede meester en juf. Belangrijk om te weten is, dat de onderzoeker werkzaam is op een hogeschool, waar mensen worden opgeleid om les te geven, of om mensen die onderwijs geven te begeleiden. Het doel van het onderzoek is dan ook om informatie te verzamelen die gebruikt kan worden om de hogeschoolstudenten nog beter op te leiden. De kinderen zijn immers de klanten en als je weet wat de klant wil, kun je daar nog beter op afstemmen. Met die gedachte in het achterhoofd zijn wij tot de volgende ordening gekomen (tabel 4.15).

TABEL 4.15 Het resultaat van de selectieve codering; het vinden van centrale begrippen**Tweede ordening, selectieve codering = centrale begrippen zoeken****Persoon leerkracht**

- Humeur
- Humor
- Gewoontes
- Uitstraling

Manier van lesgeven

- Grenzen stellen
- Feedback geven
- Afwisselende activiteiten
- Kinderen zelf dingen laten doen
- Kinderen op niveau aanspreken

In de eerste kolom staan de eigenschappen die een leerkracht als persoon met zich meebrengt en die vaak moeilijk te trainen zijn. Er is voor zover bekend geen cursus 'humor in het onderwijs'. Het zijn wel aspecten waar je zowel bij de aanname van studenten, als bij het bepalen van de geschiktheid voor het onderwijs rekening mee kunt houden. In de tweede kolom staan vooral didactische vaardigheden die een leerkracht kan leren. Een leerkracht kan leren hoe hij kinderen op een adequate manier feedback geeft.

Naast de grondigheid, is er nog een aspect dat kenmerkend is voor de gefundeerde theorie-benadering en dat is, dat je als onderzoeker zo open mogelijk je onderzoeksmateriaal moet benaderen. Uiteraard is het open, niet vooringenomen zijn, als onderzoeker moeilijk, je brengt als onderzoeker immers je eigen culturele achtergrond met je mee. Die achtergrond zal je visie op het te onderzoeken materiaal zeker beïnvloeden.

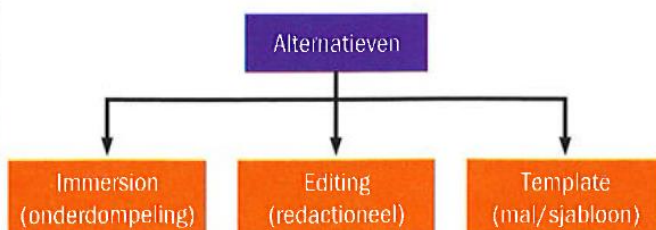
Soms kiezen onderzoekers er bewust voor om met een specifieke invalshoek het onderzoeksmateriaal te bekijken. Wij komen daar in de volgende subparagraaf op terug.

Om nog even de parallel met de landkaart te trekken (figuur 4.9): ook hier kun je de gevonden kenmerken als water, zand en bos onderbrengen in een centraal concept van een hoger abstractieniveau, namelijk 'duingebied'. Hiermee kom je ook op het niveau van de functie van het gebied. Het is een gebied dat tussen de zee en het land in ligt en daarmee niet alleen een specifieke structuur heeft, maar ook een specifieke functie. Het moet ons beschermen tegen de zee, maar het moet ook een leefgebied zijn voor de zeevogels.

Checklist 4.2.1 De gefundeerde theoriebenadering

- Is er gebruikgemaakt van de gefundeerde theoriebenadering?
- Hoe zijn de onderzoeksdata opgeslagen (bijvoorbeeld in een Word-bestand)?
- Hoe zijn de gegevens geordend?
- Zijn ze geselecteerd op relevantie en zo ja, hoe?
- Is er sprake van een logboek?
- Is er sprake van datareductie en zo ja, in welke vorm?
- Als er sprake is van codering, welke vormen van codering zijn er gebruikt en zijn daar voorbeelden van gegeven, bijvoorbeeld in een bijlage?

4.2.2 Welke alternatieve manieren van kwalitatieve data-analyse zijn er?

De in subparagraaf 4.2.1 geschetste analyseprocedure is, zoals de naam al aangeeft, een grondige analyseprocedure. Naast deze analyseprocedure wordt in veel handboeken, zoals van Robson (2011), nog een aantal *analysebenaderingen* beschreven die hier kort worden besproken:

- immersion (onderdompeling)
- editing (redactie)
- template (mal/sjabloon)

Analyse-
benaderingen

